

Qashqadaryo viloyati sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi omillar tahlili

Mirzayev, Zafar Abdalimovich

Анализ факторов, влияющих на экономический рост на промышленных предприятиях Кашкадарьинской области

Мирзаев, Зафар Абдалимович

Analysis of factors affecting economic growth in industrial enterprises of Kashakadarya region

Mirzayev, Zafar Abdalimovich

Received: March 14, 2024 Revised: March 17, 2024 Accepted: March 27, 2024 Published Online: April 01, 2024

Annotatsiya: Ushbu maqolada mintaqa sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishning mohiyati va uning iqtisodiyotda tutgan o'рни hamda sanoat korxonalarining iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilingan. Shuningdek, sanoat korxonalarining samarali rivojlanishi uning zamonaviy tarmoqlarini diversifikatsiyalash hamda zamonaviy sanoat mahsulotlari hajmini ko'paytirish asosida jamiyatda mehnat salohiyatini oshirish uchun muayyan ijtimoiy va iqtisodiy shart-sharoitlarni yaratish, aholi bandligini ta'minlash, yalpi ichki mahsulot hajmini oshirish, aholini sanoat mahsulotlariga bo'lgan talabini shakllantirish, mehnat taqsimotini kengaytirish masalalari yoritilgan.

Hududlarda sanoat korxonalarining rivojlanishi bosqichidan avval iqtisodiy o'sishni ta'minlashda tabiiy va mehnat resurslariga, sanoat korxonalar rivojlanishi bosqichida moddiy resurslarga ustuvorlik berilgan bo'lsa, sanoat korxonalar rivojlanishidan keyingi hozirgi bosqichda intellektual va axborot resurslarining roli birinchi o'ringa chiqmoqda. Jahonning yetakchi mamlakatlari taraqqiyoti yangi – bilimlar, innovatsiyalar, global axborot tizimlari, yangi texnologiyalar venchur biznesi iqtisodiyotini shakllantirishga olib keldi. Ushbu ma'lumotlar tahlili maqolada o'z aksini topgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy o'sish, sanoat korxonalar, YAİM, sanoat mahsulot, mexanizm, aholi bandligi, ijtimoiy va iqtisodiy muammolar

Аннотация. В данной статье анализируется сущность экономического роста промышленных предприятий региона и его роль в экономике, а также факторы, влияющие на экономическое развитие промышленных предприятий. Также эффективное развитие промышленного предприятия базируется на диверсификации его современных отраслей и увеличении объемов выпуска современной промышленной продукции, создании определенных

социально-экономических условий для повышения трудового потенциала в обществе, обеспечения занятости населения, увеличение объема валового внутреннего продукта, разделение населения на промышленные продукты, освещены вопросы формирования спроса на рабочую силу, расширения разделения труда.

До этапа развития промышленных предприятий в регионах приоритет в обеспечении экономического роста отдавался природным и трудовым ресурсам, а на этапе развития промышленных предприятий - материальным ресурсам, на современном этапе после развития промышленных предприятий, на первый план выходит роль интеллектуальных и информационных ресурсов. Развитие ведущих стран мира привело к формированию новой экономики знаний, инноваций, глобальных информационных систем, новых технологий, венчурного бизнеса. Анализ этих данных отражен в данной статье.

Ключевые слова: экономический рост, промышленные предприятия, объём промышленного производства, механизм, занятость населения, социально-экономические проблемы.

Annotation. This article analyzes the essence of economic growth of industrial enterprises in the region and its role in the economy, as well as factors influencing the economic development of industrial enterprises. Also, the effective development of an industrial enterprise is based on the diversification of its modern industries and increasing the volume of output of modern industrial products, creating certain socio-economic conditions to increase the labor potential in society, ensuring employment of the population, increasing the volume of gross domestic product, dividing the population into industrial products, issues are highlighted creating demand for labor, expanding the division of labor.

Before the stage of development of industrial enterprises in the regions, priority in ensuring economic growth was given to natural and labor resources, and at the stage of development of industrial enterprises - to material resources; at the present stage, after the development of industrial enterprises, the role of intellectual and information resources comes to the fore. The development of the leading countries of the world has led to the formation of a new economy of knowledge, innovation, global information systems, new technologies, and venture business. The analysis of these data is reflected in this article.

Key words: economic growth, industrial enterprises, GDP, industrial output, mechanism, population employment, social and economic problems.

KIRISH

Bugungi kunda mintaqada sanoat korxonalarini jadal rivojlantirish asosida iqtisodiy o'sish masalasiga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Hududlarda sanoat korxonalarini rivojlantirish orqali hududiy yalpi ichki mahsulot hajmini 1,5-2,0 baravarga oshirish zarurdir. Sanoat korxonalarini faoliyatini samarali rivojlantirish, korxonalar ishlab chiqarish faoliyati samaradorligini oshirish, mahsulot qiymatini yaratish zanjirini baholash orqali sanoatda iqtisodiy o'sishni ta'minlash kabi masalalarga oid ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Bu esa, dunyo bo'yicha sanoat korxonalarini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri ekanligidan dalolat beradi. O'zbekistonda sanoat mahsulotlarini ko'paytirish va sifatini oshirish orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlash bo'yicha keng qamrovli iqtisodiy islohotlar olib borilmoqda [1]. "Mahalliy sanoat mahsulotlarining

raqobatbardoshligini oshirish va ularni diversifikatsiya qilish, hududlarning mavjud tabiiy va iqtisodiy resurslaridan unumli foydalanish asosida sanoat mahsulotlarini rivojlantirishning strategiya va modellarini ishlab chiqish" [2] muhim vazifalardan hisoblanadi. Bularning ustuvor vazifa sifatida belgilanganligi sanoat korxonalarining iqtisodiy o'sishini ta'minlash muhimligini bildiradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Sanoat korxonalarini iqtisodiyotining shakllanishi, resurslardan samarali foydalanish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlik masalalarining ilmiy asoslari xorijlik iqtisodchi olimlari tomonidan tizimli tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, P.F.Druker [3], B.Z.Milner [4], Porter M. [5], F.Xersberg [6], G.Emerson [7] va boshqa

olimlarning ilmiy ishlari shular jumlasidan. Shuningdek, sanoatni rivojlantirish va uning iqtisodiy o'sishini ta'minlash hamda sanoat mahsulot qiymati zanjirini yaratish samaradorligini baholash bo'yicha MDH davlatlari olimlari: N.K.Vasileva [8], V.Paraxina [9], Y.V.Pilipuk [10], YE.Y.Shutilina [11], Yakushkov D.larning [12] ilmiy ishlari natijalari e'tiborga molik sanaladi.

Respublikamizda ham A.M.Kadirov [13], M.A.Mahkamova [14], B.T.Salimov [15] kabi iqtisodchi olimlar tomonidan sanoat korxonalarini faoliyatini samarali rivojlantirish, sanoat mahsulotlarining iqtisodiy o'sishini ta'minlashga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan hamda e'tiborga molik ilmiy natijalarga erishilgan.

Ammo yuqorida keltirilgan olimlarning asarlarida sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishni ta'minlashning ayrim jihatlari o'rganilgan. Shuningdek, sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishni ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalari kompleks tadqiqot sifatida qisman o'z aksini topgan. Hozirgi vaqtda sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bilan bog'liq tadqiqotlar yetarli darajada emasligi ushbu mavzuda chuqur ilmiy-uslubiy izlanishlarni amalga oshirishni zarurat etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mintaqa sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishning mohiyati va ularning iqtisodiyotda tutgan o'rnini hamda xos bo'lgan asosiy xususiyatlarini asoslab berish, sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishni ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalari, hozirgi vaqtda sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini shakllantirish asosida uning iqtisodiy samaradorligini oshirishga doir tahlilida induksiya va deduksiya, tizimli tahlil, qiyosiy tahlil etish, jadval va grafiklar usullaridan foydalanildi va taklif va tavsiyalar ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb masalalaridan sanaladi.

ASOSIY TAHLIL VA NATIJALAR

Iqtisodiy o'sishni YAIMning real hajmi yoki milliy daromad o'sishi sur'atlari yoki bu ko'rsatkichlarning aholi jon boshiga hisoblaganda o'sishi sur'atlari bilan

o'lchanadigan, iqtisodiyotning muayyan davridagi rivojlanishi sifatida ifodalash mumkin. Bunda o'sish sur'ati birinchidan, mamlakat iqtisodiy salohiyati kengayishi sur'atlarini baholashda, ikkinchisi aholi farovonligi dinamikasini tahlil etishda yoki turli mamlakatlar va mintaqalarda turmush darajasini taqqoslashda qo'llaniladi. Hozirgi vaqtda iqtisodiy o'sishning yuqorida qayd etilgan ikkinchi usuliga ustunlik beriladi, ya'ni bunda milliy iqtisodiyotda real milliy daromad ko'payishi sur'atlari aholi o'sishi sur'atlaridan yuqori bo'lgan rivojlanish nazarda tutiladi.

Mintaqada sanoat korxonalarini rivojlanishi bosqichidan avval iqtisodiy o'sishni ta'minlashda tabiiy va mehnat resurslariga, sanoat korxonalar rivojlanishi bosqichida moddiy resurslarga ustuvorlik berilgan bo'lsa, sanoat korxonalarini rivojlanishidan keyingi hozirgi bosqichda intellektual va axborot resurslarining roli birinchi o'ringa chiqmoqda. Jahonning yetakchi mamlakatlari taraqqiyoti yangi – bilimlar, innovatsiyalar, global axborot tizimlari, yangi texnologiyalar venchur biznesi iqtisodiyotini shakllantirishga olib keldi.

Innovatsion iqtisodiyotning asosini hozirgi davr jamiyatini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning hal qiluvchi kuchi hisoblangan inson kapitali tashkil etadi. Ya'ni inson tafakkuri ishlab chiqarish tizimining shunchaki muayyan unsuri bo'lib qolmasdan, balki bevosita ishlab chiqaruvchi kuchga aylandi. Dastavval insonni rivojlantirish tushunchasining tarkibiy qismlari u qadar ko'p bo'lmasdan, tarbiya, ta'lim, bilim, salomatlikni qamrab olardi. Shu bilan birga uzoq vaqt davomida insonni rivojlantirishga iqtisodiy o'sish nazariyasi nuqtai nazaridan taraqqiy etishning ijtimoiy, ya'ni chiqimli omili sifatida qaralardi. Tarbiya, ta'limga investitsiyalar noishlab chiqarish xarajatlari hisoblanardi. XX asr ikkinchi yarmidan boshlab inson kapitali va ta'limga nisbatan munosabat asta-sekin tubdan o'zgarib boshladi.

Mintaqada sanoat korxonalarini iqtisodiy o'sishni ta'minlash jamiyatdagi umumiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning zaruriy sharti sifatida sanoat mahsulotlari ishlab chiqish jarayoni va uning tarmoq xususiyatlariga bevosita bog'liqdir.

Bizning fikrimizcha, mintaqada sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishni ta'minlash tamoyillari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish qonuniyatlari ta'sirida muayyan

maqsad va vazifalarni amalga oshirish jarayonidagi ilmiy asoslangan qoidalarni aks ettiradi. Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishni ta'minlash bir qator tamoyillarga asoslanishi kerakki, bunda iqtisodiy rivojlanish mexanizmlari iqtisodiy o'sish samaradorligini oshishi va aholi jon boshiga sohadagi yalpi mahsulotning aholi jon boshiga real o'sishi imkonini berishi zarur (1-jadval). 1-jadvalda keltirilgan tamoyillar sanoat korxonalarida resurslardan samarali

foydalanish va iqtisodiy samaradorlikka erishish bilan bog'liq qaysi vazifani hal etishga qaratilgan bo'lsa, ularni shu vazifaga ko'ra tasniflash maqsadga muvofiqdir.

1-jadval.

Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishni ta'minlash tamoyillari¹

Tamoyillar	Mazmuni
Resurslarni adolatli taqsimlash	Resurslarni adolatli ravishda taqsimlash jamiyat barcha a'zolari uchun ne'matlarni tanlash imkoniyatlarini kengaytiradi, shuningdek turmush sifatini oshirish negizini yaratadi. Daromadlar va inson turmushi o'rtasidagi bog'liqlik soliq-byudjet va ijtimoiy siyosat choralarini qamrab oladigan davlat strategiyasi yordamida shakllantirilishi kerak.
Kognitivlik (intensiv rivojlanish)	Bu tamoyilning mazmuni iqtisodiy tizimga munosabatlar bo'yicha sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishni ta'minlash nafaqat uning ustuvor tarmoqlari va yo'nalishlarini rivojlantirishga, balki bilim orttirish, inson kapitalini rivojlantirish, innovatsiyalarga yo'naltirilgan bo'lishi zarur. Innovation iqtisodiyot doimo rivojlanadi, takomillashadi, transformasiyalashadiki, buning natijasida iqtisodiyot ham miqdor jihatdan, ham sifat jihatdan barqaror rivojlanish tendensiyasiga ega bo'ladi.
Iqtisodiyot moslashuvchanligi	Mazkur tamoyil iqtisodiyotda raqamli texnologiyalarga asoslangan holda rivojlanishning "moslashuvchan" usullarini joriy qilish zarurati, makroiqtisodiy holatlarning dinamik o'zgarishiga moslashuvchan munosabat bildirish, makro va mikro darajalarda moslashuvchan munosabatlarni shakllantirish, jamiyatda innovation xulq-atvor motivatsiyasini rag'batlantirish, innovation biznesni kengaytirish kabilarni ifodalaydi.
O'zaro muvofiqlik va integratsiya	Bu tamoyil mamlakatimiz iqtisodiyotini barqaror, jadal va mutanosib ravishda rivojlantirish, sanoat korxonalarining asosiy tarmoqlarini diversifikatsiya qilish va eksport salohiyatini o'stirishga yo'naltirilgan tarkibiy o'zgartirishlarni chuqurlashtirish, tarmoqlar, komplekslar va sanoat korxonalarini modernizatsiyalash, sanoat mahsulotlar ishlab chiqarish jarayonlarini texnik va texnologik yangilash asosida ularning samaradorligi hamda raqobatbardoshligini yanada oshirish maqsadida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashdan iborat.
Komplekslilik	Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishni ta'minlash uning tarmoqlarini rivojlantirishning aniq, chuqur va har tomonlama puxta o'ylangan uzoq muddatli rejalarini ishlab chiqish, shu asosda asosiy tarmoqlarni diversifikatsiya qilishga yo'naltirilgan tarkibiy o'zgartirishlarni yanada chuqurlashtirishni nazarda tutadi.
Sanoat korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish	Mazkur tamoyilga ko'ra, jahon bozorida doimiy xaridorgir bo'lgan, qo'shilgan qiymat ulushi yuqori raqobatdosh sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish, mehnat unumdorligini o'stirish, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish xarajatlari va sanoat mahsulotlar ishlab chiqarish tannaxrini izchil pasaytirish, energiya va resurslarni tejaydigan zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish choralarini ishlab chiqish kerak.

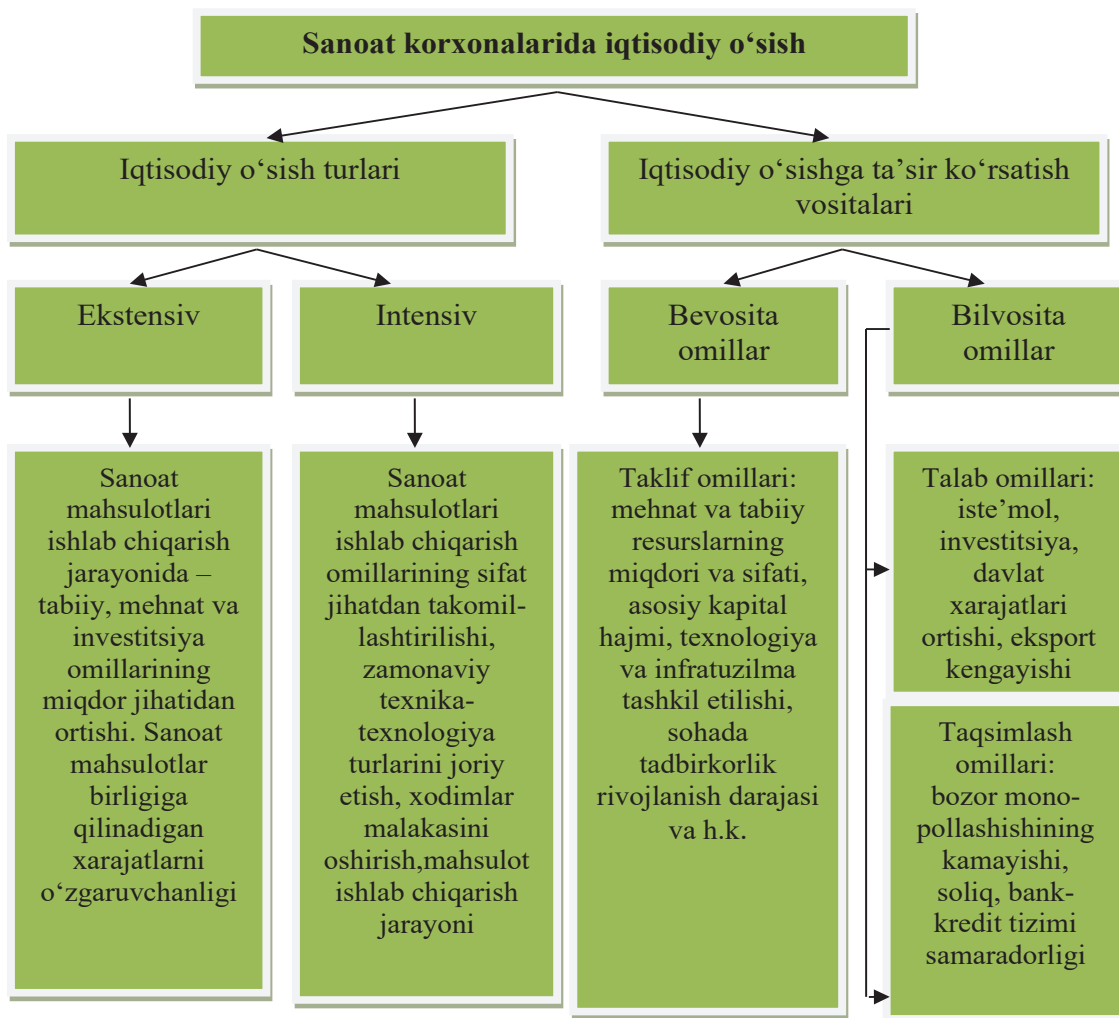
1 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Bizning fikrimizcha, bu holat sanoat korxonalari rivojlanishining o'ziga xos jihatlari bilan izohlanadi:

1. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, bugungi kunda axborot texnologiyalari moddiy ne'matlar ishlab chiqaradigan tarmoqlarda samaradorlikni oshishiga olib kelmoqda, ammo uni iqtisodiyotning boshqa tarmoqlariga ta'siri masalalari alohida dolzarb hisoblanadi.
2. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, sanoat korxonalari turlari bo'yicha fan texnika taraqqiyoti (FTT) yutuqlarini mehnat jarayoniga joriy etish bir xilda qabul qilish xususiyatiga ega, bu esa o'z navbatida yuqori samaradorlikka o'z ta'sirini ko'rsatadi.
3. Sanoat korxonalari faoliyati unumdorligini o'sish darajasining turlichaligi sanoat mahsulotlari ishlab

chiqarish jarayonida FTT ta'sirining har xilligi, iste'molchilarni sanoat mahsulotlari iste'moliga jalb qilinish darajasiga bog'liqligi bilan asoslanadi.

Iqtisodiy o'sishga ko'plab omillar, jumladan, iqtisodiy tizimning tashkil etilishi, iqtisodiyotning tuzilishi, milliy daromadning taqsimlanishi, mamlakat rivojlanishining ijtimoiy holati va boshqalar ta'sir qiladi. Ta'kidlash kerakki, "iqtisodiy o'sish" tushunchasi "iqtisodiy rivojlanish" tushunchasi bilan chambarchas bog'liqdir. Ularning mohiyati va mazmuni shu qadar chambarchas bog'liqki, iqtisodiy dinamikaga oid ayrim tadqiqotlarda ular sinonim sifatida ishlatiladi. Iqtisodiy o'sish ko'pgina omillariga bog'liqdir. Iqtisodiy o'sishga ta'sir ko'rsatish vositalari bo'yicha ular bevosita va bilvosita omillarga ajratiladi (1-rasm).

1-rasm. Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sish xususiyatlari va omillari¹

1 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Bevosita omillarga taklif omillari kiradi. Ular quyidagilardan iborat: mehnat resurslarining miqdori va sifati; tabiiy resurslarning miqdori va sifati; asosiy kapitalning hajmi; texnologiya va ishlab chiqarishning tashkil etilishi; jamiyatda tadbirkorlik qobiliyatini rivojlantirish darajasi.

Bilvosita omillarga quyidagi talab omillari kiradi: iste'mol, investitsiya va davlat xarajatlarining o'sishi; eksport hajmining ortishi.

Taqsimlash omillari esa quyidagilardan iboratdir: bozor monopollashishi darajasini kamaytirish; iqtisodiyotda soliq muhiti; kredit-bank tizimining samaradorligi; iqtisodiyotda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish resurslarini qayta taqsimlash imkoniyatlari; daromadlarni taqsimlashning amaldagi tizimi.

Bu omillarning sanoat korxonalarining rivojlanishiga ta'sir darajasi iqtisodiy o'sish turini belgilaydi. Iqtisodiy o'sishning ikkita asosiy turi mavjuddir:

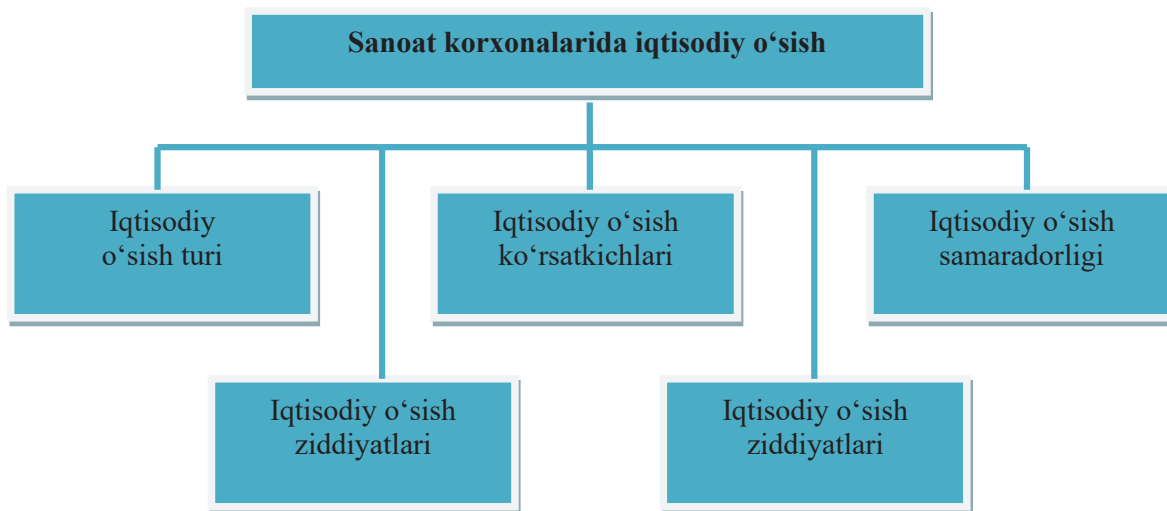
1. Ekstensiv – bunda iqtisodiy o'sish ishlab chiqarish (xizmat ko'rsatish) omillarining miqdor jihatdan ko'paytirilishi hisobiga ta'minlanadi. Ya'ni jamiyat tabiiy, mehnat va investitsiya resurslardan ko'proq

foydalanadi va shu hisobga sohada yalpi mahsulotning o'sishi ta'minlanadi.

2. Intensiv – bunda sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sish sanoat mahsulotlari ishlab chiqish omillarini sifat jihatdan takomillashtirish va ulardan yaxshiroq foydalanish hisobiga amalga oshiriladi. Intensiv iqtisodiy o'sishda sohada yalpi mahsulot yangi texnika va texnologiyalarni joriy etish, ish kuchi malakasini oshirish, sanoat mahsulotlari ishlab chiqish jarayonlarini samaraliroq tashkil etish, resurslarni iqtisodiyot tarmoqlari o'rtasida maqbulroq qayta taqsimlash va hokazolar hisobiga ko'paytiriladi.

Amaliyotda ekstensiv yoki intensiv iqtisodiy o'sishni "sof" holda uchratish qiyin. Bunda odatda qaysi (intensiv yoki ekstensiv) omillar ustuvorligiga qarab, ko'proq intensiv yoki ko'proq ekstensiv iqtisodiy o'sish farqlanadi.

Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishni ta'minlash quyidagi jihatlarini o'z ichiga oladi (2-rasm):

2-rasm. Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishning o'ziga xos jihatlari¹

¹ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

1. Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sish maqsadlari. Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sish maqsadining ikki darajasini keltirish mumkin: asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning o'zgarishi va aholi turmush darajasining o'zgarishi. Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sish uzoq muddatli maqsadi amalga oshirilishining muhim sharti sifatida iqtisodiyotning barcha subyektlarining yaxlit tarzidagi rivojlanishi, ular har biri tomonidan ma'lum strategik maqsadlarga erishishning ta'minlanishi namoyon bo'ladi.

2. Iqtisodiy o'sish turi. Sanoat korxonalarida mavjud iqtisodiy resurslar, shuningdek ishlab chiqarish omillarining mutanosibligi va o'zaro harakati iqtisodiy o'sishning ekstensiv va intensiv turlarini belgilaydi.

3. Iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari. Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sish jarayoni miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari orqali aniqlanadi. Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sishning miqdoriy ko'rsatkichlariga yalpi mahsulotning o'sish sur'ati, jon boshiga to'g'ri keluvchi sohada yaratilgan yalpi mahsulotning o'sish sur'ati, sanoat mahsulotlari hajmining o'sish sur'atlari, iqtisodiy samaradorlik (mehnat unumdorligi) ko'rsatkichlari va boshqalar.

4. Iqtisodiy o'sish samaradorligi. Sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sish samaradorligini oshishiga va uning hajmini ijobiy o'zgarishiga asoslangan rivojlanish natijasida jamiyatning uzluksiz o'sib borayotgan ehtiyojlarining qondirilishini ta'minlaydi.

5. Iqtisodiy o'sish ziddiyatlari. Sanoat korxonalarida yalpi mahsulotning mutlaq va nisbiy ko'rsatkichlarda o'sishi hali turmush darajasi va sifatining yaxshilanishiga olib kelavermaydi. Mamlakat makroiqtisodiy ko'rsatkichlari, shu jumladan sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishda yalpi mahsulot hajmi va aholining jon boshiga o'rtacha daromadi ijtimoiy resurslarni taqsimlash yoki uning tarmoqlarini rivojlantirish darajasi bo'yicha tasniflashda asosiy mezon bo'la oladi.

6. Iqtisodiy o'sish omillari tizimi. Bizning fikrimizcha, sanoat korxonalarida iqtisodiy o'sish omillariga iqtisodiy o'sishning xususiyati, jihatlari, turlari va dinamikasini aniqlovchi sabab-oqibat hodisalari, zarur sharoitlar kiradi.

Sanoat korxonalarida yalpi mahsulot hajmi o'zgapishini uslubiy jihatdan o'rganishda unga ta'sir etuvchi asosiy omillarning bog'liqligini o'rganish muhimdir. Bunda sohada yalpi mahsulotni yaratishga ishtirok etuvchi

asosiy omillar sifatida mehnat va kapital asosiy o'ringa ega. Sanoat korxonalarida yalpi mahsulot hajmining barqaror o'sishini yanada jadallashtirish uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirish lozim:

- sanoat korxonalarining zamonaviy tarmoqlarini rivojlantirish va yalpi mahsulot hajmini tarkibiy o'zgartirish, ya'ni raqamlashtirish va diversifikasiyalash;
- sanoat korxonalarida xususiy mulk va xususiy tadbirkorlik faoliyatini yanada rivojlantirish;
- sohada bandlik darajasini oshirish va undan samarali foydalanish;

- yuqori texnologiyalarga asoslangan yangi sanoat mahsulotlari ishlab chiqishni rivojlantirish va kiritiladigan investitsiyalar samaradorligini oshirish;

- faoliyat sanoat korxonalarini innovatsion rivojlanishini ta'minlash va sanoat mahsulotlar ishlab chiqish jarayonlarining texnik va texnologik jihatdan yangilash;
- barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash bo'yicha resurs salohiyatini oshirish;

- sanoat korxonalarida mahsulot ishlab chiqish jarayonlarini raqamlashtirish va sun'iy intellektdan keng foydalanish.

Shunday qilib, "iqtisodiy o'sish" va "iqtisodiy rivojlanish" o'rtasidagi farq, birinchi navbatda, ularning mazmunidadir. Iqtisodiy o'sish umumiy ishlab chiqarish hajmining o'zgarishi bilan bog'liq. Bu yerda asosiy belgilar, birinchi navbatda, umumiy va aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotning yillik o'sish sur'ati kabi miqdoriy ko'rsatkichlar kiritiladi.

Rivojlanish – bu samaradorlikni oshirish va ishlab chiqarish tannarxini pasaytirish, iqtisodiyotning institusional asoslarini yaratish va undagi tarkibiy o'zgarishlar bilan bog'liq turli xil muammolarni o'rganishni nazarda tutadigan keng qamrovli tushunchadir. Shu sababli, mamlakatning umumiy iqtisodiy rivojlanishini o'rganishda quyidagilarni inobatga olish kerak:

1. Innovatsion va iqtisodiy rivojlanish. Ma'lumki, iqtisodiy o'sishning asosiy omillari klassik ta'rifga ko'ra mehnat, yer, kapital va ilmiy-texnikaviy taraqqiyotdir. Mehnat, yer va kapital moddiy lashtirilgan shaklga ega, ilmiy-texnikaviy taraqqiyot esa ularning sifatini oshirishga xizmat qiladi, bu nafaqat ishlab chiqarilgan mahsulot hajmiga, balki ishlab chiqarish samaradorligi, mahsulot va xizmatlar sifati, xarajatlar miqdori, ishlab chiqarishning raqobatbardoshligi, o'z navbatida aholi farovonligi ham ta'sir qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, aholining zarur ta'lim darajasini, ilm-fanning rivojlanishini va axborot muhitining yuqori sifatini ta'minlay olmagan davlatlar tashqi savdo salbiy balansiga va tashqi moliyaviy va axborot markazlariga qaramlikka mahkum bo'ladi; ular intellektual salohiyatni jamlagan transmilliy korporatsiyalar va rivojlangan mamlakatlar uchun xom ashyo bazasi sifatida bo'lib qoladilar.

Bozor munosabatlari tizimida iqtisodiy o'sishga xo'jalik faoliyati institutlari, ularning bajarilishini ta'minlaydigan muassasalar va tashkilotlarning rivojlanish darajasi katta ta'sir ko'rsatadi. Hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlarda ularning iqtisodiy farovonligiga hissa qo'shadigan, tadbirkorlik, innovatsiyalar, jamg'armalar va investitsiyalar uchun ijobiy motivatsiya yaratadigan samarali institutlar tizimi mavjud.

Ijtimoiy- iqtisodiy rivojlanish – bu sanoat korxonalarini rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilgan jarayondir. Jahon banki hisobotida ta'kidlanishicha, rivojlanish maqsadi nafaqat daromadni oshirish orqali, balki hayot sifatini yaxshilashdir. Bunga sifatli ta'lim, ovqatlanish, sog'liqni saqlash, qashshoqlikni kamaytirish, sog'lom muhit, teng imkoniyatlar, shaxsiy erkinlikni oshirish va boy madaniy hayotni o'z ichiga oladi.

Shunday qilib, iqtisodiy o'sish iqtisodiy rivojlanishning ajralmas elementi sifatida qaraladi. Bu, bir tomondan, rivojlanishning siklik xususiyatini keltirib chiqaradi, ikkinchi tomondan, uning o'zi turg'unlik va tushkunlik davrlarida tayyorlangan o'zgarishlar natijasidir. Iqtisodiy rivojlanish esa, birinchi navbatda, iqtisodiyotning taraqqiyot qobiliyatini nazarda tutadi ishlab chiqarish strukturasi o'zgarishi, institusional muhitning o'zgarishi, demografik va innovatsion dinamik sifatida aniqlanadi. Boshqacha aytganda, iqtisodiy rivojlanish iqtisodiy o'sish omillarining sifat jihatidan o'zgarishini nazarda tutadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. **Mirzayev, Zafar Abdalimovich** - Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti mustaqil izlanuvchisi / **Мирзаев, Зафар Абдалимович** - независимый исследователь Каршинского инженерно-экономического института / **Mirzayev, Zafar Abdalimovich** - independent

researcher of Karshi Engineering and Economic Institute
<https://orcid.org/0009-0006-8187-7024>

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] <https://www.imf.org/ru/Blogs/Articles/2023/01/30/global-economy-to-slow-further-amid-signs-of-resilience-and-china-re-opening>
- [2] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 9 sentabrda «Respublika oziq-ovqat sanoatini jadal rivojlantirish hamda aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan to'laqonli ta'minlashga doir choratadbirlar to'g'risida»gi PQ-4821-son qarori.
- [3] Друкер П.Ф. Бизнес и инновации. – М.: Academia, 2009. – 221 с.;
- [4] Мильнер Б.З. Теория организации: Учебник. - 7-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2009. – 864 с.;
- [5] Портер М. Конкуренция. – М.: Вильямс, 2010. – 592 с.;
- [6] Херцберг Ф., Моснер Б., Блох Сneiderман Б. Мотивация к работе. – М.: Вершина, 2007. – 240 с.;
- [7] Эмерсон Г. Двенадцать принципов производительности. – М.: URSS, 2019. – 224 с.;
- [8] Васильева Н.К., Мезина С.А., Воронникова А.М. Анализ финансового состояния предприятий пищевой промышленности //Вестник Академии знаний. – 2020. – №. 2 (37). – С. 105-110;
- [9] Парахина Л.В. Управление ресурсосберегающей деятельностью и оценка ее эффективности на предприятиях пищевой промышленности: автореферат дисс. к.э.н. 08.00.05. Орел 2013. – 24 с.;
- [10] Пилипук А.В. Конкурентоспособность предприятий пищевой промышленности Беларуси в условиях построения Евразийского экономического союза. – Минск: Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2018. – 237 с.;
- [11] Шутилина Е.Ю. Формирование инновационной политики предприятий: на примере предприятий пищевой промышленности: автореферат дисс. к.э.н. 08.00.05. Воронеж 2009, 24 с.;
- [12] Якушков Д.Ю. Анализ рынка пищевой промышленности и перспективы его развития // Экономика и бизнес: теория и практика. – 2018. - №6. – С. 216-218.
- [13] Кадыров А.М. Инновационный потенциал развития промышленных предприятий республики в условиях рынка. Научно-практическая конференция «Новое качество экономического роста: инновации, конкурентоспособность, инвестиции» – Т.: 23 апреля 2018 г.;
- [14] Махкамова М.А. Формирование организационно-экономического механизма управления

инновационной деятельностью на промышленных предприятиях Республики Узбекистан. Дисс. док. экон. наук. – Т.: 2004. – 291 с.;

- [15] Салимов Б.Т. Моделирование использования и развития производственного потенциала региона (на примере Сырдарьинской и Джизакской областей Республики Узбекистан): дисс д.э.н. - Т.: 1992;